

1. **Анисимова Е.Е.** Коммуникативные нормы немецких апеллятивных текстов. Автореф. канд.дис. — Одесса .
2. **Баранов А.Н., Сергеев В.М.** Лингвопрагматические механизмы аргументации // Рациональность, рассуждение, коммуникация (логико-методологический анализ). — К., 1987.
3. **Бровченко Т.А.** О просодике коммуникативных единиц монологической речи // Интонация. — К., 1978.
4. **Бровченко Т.А., Волошин В.Г.** Обобщенный интонационный контур как форма изображения речевого сигнала // Тезисы докл. на Всесоюзной школе-семинаре АРСО — 13. — Новосибирск, 1984.
5. **Демьянков В.З.** Эффективность аргументации как речевого воздействия // Проблемы эффективности речевой коммуникации. — М., 1989.
6. **Дубовский Ю.А.** Анализ интонации устного текста и его составляющих. — Минск, 1978.
7. **Козлова А.Т.** Апеллятивная функция языка в устном призыве // Культура народов Причерноморья. — №3. — Одесса, 1997.
8. **Сосновцева Т.И.** Роль просодии в реализации семантической категории убеждения в аргументированных диалогических единствах. Дис.канд.филол.-наук. — М., 1992.

Н. О. Кравченко

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ САКРАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ Й АНГЛІЙСЬКИХ ПРОПОВІДЕЙ

Резюме

Робота присвячена дослідженню лексичних засобів реалізації сакральності в текстах українських та англійських проповідей.

Ключові слова: українська мова, англійська мова, сакральний текст, лексика.

Summary

The article deals with the investigation of sacral vocabulary realisation in Ukrainian and English sermons.

Key words: Ukrainian language, English language, sacral text, lexics.

Мова та релігія належать до тих чинників, які визначають народний менталітет (культурно-психологічну своєрідність народу) і при цьому впливають на формування як індивідуально-неповторних, так і деяких спільних з іншими народами групових рис [8:37]. Віра у визначальний вплив мови на духовний розвиток народу лежала в основі філософії мови Вільгельма фон Гумбольдта. Ідеї Гумбольдта про вплив мови на народну свідомість розвинув

О.О.Потебня, який знаходив органічну участь мови не тільки у формуванні народного сприйняття, але й у самому розгортанні думки [9:260]. Концепція мови як світорозуміння, специфічного для даної культури способу словесного осмислення світу, висунута М.М.Бахтіним, стала розвитком ідей В.Гумбольдта й О.О.Потебні. “Прилучитися до культури позначає вступити в діалог соціальних мов, які концептували предметний світ і визначили внутрішнє життя свідомості суб’єкту. Культура соціуму і мова як форма її прояву виступає як дискретний момент безперервного мовленнєвого спілкування, яке, у свою чергу, є моментом безперервного мовленнєвого спілкування, яке, у свою чергу, є моментом безперервного всебічного становлення соціального колективу” [4:124]. Таким чином, релігія в парадигмі *Психологія — Культура — Суспільство — Мова* функціонує в системі релігійної свідомості конкретного індивіду й суспільства в цілому. Суспільно-культурний фактор стимулює зміст релігійної субкультури, а мовний фактор “опредмечує” релігійний зміст і релігійність у структурі мовної релігійної свідомості.

Говорячи про впливову силу мови на релігійну свідомість людини, насамперед потрібно зупинитися на такому оригінальному мовному явищі як *релігійна проповідь*. У найзагальнішому сенсі проповідь трактована як “християнська настанова, що, як правило, викладається в храмі за літургією, і має своїм завданням повідати і пояснити слухачеві вчення Христа” [10:458]. Проте потрібно визнати, що думки дослідників щодо комунікативного статусу проповіді кардинально відмінні: проповідь іменують “типом тексту”, “літературним нехудожнім твором”, “жанром, головна функція якого — вплив на громадську думку”, активною формою комунікації, вторинною формою сакральних текстів [1:8]. Релігійна проповідь функціонує в інституціональній сфері спілкування і характеризується певними соціальними правилами, умовами, нормами, що прийняті в даній сфері, і певною мовною специфікою.

Дослідження мовної специфіки тексту проповіді, а саме зіставлення лексичних засобів реалізації сакральності в англійських і українських проповідях, є основною метою пропонованої статті. Матеріалом дослідження послужили тексти чотирьох проповідей вищих ієрархів української Греко-православної церкви в Канаді

(Митрополита Іларіона (Огієнко), Митрополита Максима (Германюка), митрополита Петра (Журавецького), прочитані ними в період з 1971 по 1975 рр., і п'яти проповідей вищих ієрархів англiканської церкви (колишнього Архієпископа Кентерберійського Джорджа Керрі і Ройана Вільямса, який посів цей престол у 2002 р.), прочитані ними в період з 2000 по 2003 рр.

Обрання проповідей священнослужителів української Греко-православної церкви в Канаді зумовлено тим, що, перебуваючи у вимушеній ізоляції від природного мовного середовища, священнослужителі українських церков зберегли зворушливе ставлення до рідної мови і не зазнали впливу атеїстичних тенденцій, які привели в теперішній час до дещо “світського” читання проповіді в Україні. Обрання англiкомовних проповідей можна пояснити двома причинами. По-перше, останнім часом з'явилася велика кількість робіт, присвячених вивченню тексту проповіді на різних рівнях, але, наскільки нам відомо, не було жодної роботи, в якій би вивчалися проповіді священнослужителів англiканської церкви. По-друге, будучи державною, англiканська церква тісно пов'язана з оточуючим її суспільним і політичним середовищем і “просякнута духом пристосовності до навколишнього середовища”, що часто критикується догматичними богословами [2:145]. З іншого боку, вони відзначають, що проповідь в англiканському богослужінні, посідає чільне місце [3:289], несе на собі “відбиток свіжості і релігійної оригінальності — поєднуючи “сучасності” і живості з незмінністю самого релігійного змісту” [2:165]. Тому цікаво розглянути способи реалізації сакральності в текстах, які характеризуються “сучасністю і живістю” мовних показників.

Перед тим як перейти безпосередньо до аналізу лексичних засобів реалізації сакральності в досліджуваних текстах, необхідно визначити і пояснити поняття “сакральність”. Сакральний (від лат. *sacer* — священний, святий) — священний, той що служить релігійній меті; такий, що стосується священного, релігійного. В англійській мові значення поняття *sacral* дещо вужче — “обрядовий”, “ритуальний”. У лінгвістиці поширене поняття “сакральні тексти” [2], під якими розуміються практично всі види релігійних текстів. Сакральність у цьому випадку передбачає деяку віддаленість від утилітарної мови. Пояснення цьому приховано в тому,

що сакральні (читай — релігійні) тексти, будучи результатом вищого одкровення, становлять собою, за термінологією В.А.Кухаренко, *закриті системи* [6:63]. Це означає, що вони не можуть ні переглядатися, ні зазнавати подальшого розвитку, а тільки тлумачитися.

На відміну від текстів Біблії, тексти проповіді повинні бути зрозумілі сучасному адресату, а тому налаштовані синхронно часу і епохи, що не повинно ушкодити зміст першоджерела (Старого Завіту й Євангелія). У зв'язку з цим, текст проповіді можна вважати “вторинною формою сакральних текстів” [2:99], яка має стильові риси того основоположного тексту, в якому викладена відповідна релігія. При укладанні тексту християнської проповіді за основоположний, сакральний виступає певний фрагмент або тема з Біблії.

Як відомо, у мові існує лексика, найбільш вживана в одній сфері, і яка зовсім не застосовується в інших сферах або вживається дуже рідко. Ця лексика складає лексичну прозорість [7:87] даної сфери спілкування і відповідних текстів. Текст християнської проповіді є не просто особливим видом тексту, що створюється адресантом на підставі абсолютної віри, він відрізняється від інших текстів своїми лексичними ознаками, в основі яких лежить лексика особливої сакральної прозорості.

У результаті аналізу досліджуваних проповідей виявилось, що в пропонованих текстах вживається сакральна лексика кількох рівнів.

До першого рівня належить традиційно релігійна лексика — вузька понятійна й термінологічна підсистема — та частина словникового складу мови, за допомогою якої виражаються релігійні значення й смисли. Це та лексика, яка безпосередньо характеризує релігійний текст, наявна в усіх видах текстів релігійної проповіді, незалежно від того, з якого приводу вона вимовляється, перед яким адресатом. До цього рівня належать:

– лексика, що позначає символ віри: *Бог/God, Ісус Христос/Jesus Christ, Святий Дух/Holy Spirit*. Необхідно зауважити, що в текстах усіх досліджуваних проповідей спостерігається частотне вживання лексики, що позначає символ віри, чим і пояснюється велика різноманітність номінацій: *Бог — Владика, Господь, Всевишній,*

Отче; God — Lord, Father; Ісус Христос — Спаситель, Син Божий, Месія, Боголюдина; Jesus Christ — Saviour, the Son of God, Messiah; Holy Spirit — the Spirit of God, Holy Ghost.

– лексика, що позначає основні релігійні дії: *молитися/to pray, молитва/prayer, хрещення/baptism, хреститися/to baptise, вірити/to believe, проповідувати/to preach, to sermonize, богослужіння/divine service, ніч/ fast* та ін.;

– лексика, що позначає церковні інститути: *церква/church, монастир/monastery, обитель/ cloister* та ін.;

– лексика, що позначає конфесіональні відмінності: *православна/Orthodox, католицька/Catholic, англіканська/Anglican, протестантська/Protestant* та ін.

Другий рівень ядерної лексики складає лексика, що вживається в основних сакральних текстах — Старому Завіті, євангелії. Мовні елементи подібного типу (біблеїзми) є інтертекстуальними маркерами [5:51] текстів релігійної проповіді і, як правило, апелюють до фонду загальних знань адресата й адресанта:

– інтертекстуальні реалії, що позначають географічні місця, пов'язані з біблейською історією: *Єрусалим/Jerusalem, Канна/Canaan, Гоморра/Gomorrah, Содом/Sodom;*

– біблейські власні назви: *Марія/Mary, Захарія/Zachariah, Павло/Paul, Петро/Peter, Марія Магдалина/Mary Magdalene, Мойсей/Moses, Іуда/Judas, Пілат/Pilate;*

– біблійні зоологічні й біологічні реалії: *козел відпущення (козел офірний)/scapegoat, Валамова ослиця/ Balaam's ass, золотий телець/ golden calf, безплідна смоківниця/ barren fig tree;*

– біблеїзми, що містять вказівку на частину тіла: *всевидюче око/ the all-seeing eye, умивати руку/ to wash one's hands.*

Необхідно зауважити, що мова релігії впливає на різні сфери культурного життя всього суспільства і, насамперед, на загальну культуру мови. До загальнонаціональної мови проникають особливі форми, властиві релігійній мові. Це проникнення проявляється на всіх рівнях, але саме група біблеїзмів найбільш активно поповнює мовні ресурси інших функціональних стилів і тому заслуговує на окреме дослідження.

До третього рівня лексики, що характеризує тексти релігійної проповіді, відноситься досить різноманітна кількість одиниць

словникового порядку, межі якого дещо розпливчасті, оскільки така лексика відноситься до мови повсякденного спілкування, але в контексті релігійної проповіді набуває значення релігійної. До таких слів відносяться лексеми типу *життя/life, діло/deed, закон/law, падіння/fall* та ін. За кожним з цих слів у звичайній мові закріплено коло певних значень. У релігійній мові, яка характеризується метафоричністю та образністю, ці ж слова okazіонально отримують нове значення і входять до семантичного поля релігії.

Виходячи з того, що проповідник у процесі ведення проповіді спирається головним чином на віру як особливий емоційно-психологічний стан людини, зміст проповіді має часто сугестивний характер, тобто переконання може відбуватися без спеціальних доказів. Такий зміст неминуче повинен бути вираженим відповідною мовною формою, що складає специфіку аналізованих текстів.

Пропоноване дослідження не претендує на універсальність через недостатній обсяг експериментального матеріалу. Проте на підставі отриманих даних можна зробити певний висновок про те, що, незважаючи на конфесіональні відмінності, незважаючи на національні особливості взаємодії християнської релігії з культурою, історією, соціальними відносинами тої чи іншої нації, мовні показники (зокрема лексичні засоби виразу категорії сакральності) мають багато спільного в текстах англійських та українських проповідей.

1. Агеева Г.А. Религиозная проповедь как специфический вид языковой коммуникации. — Дис. ... канд. филол. наук. — Иркутск, 1998.

2. Адмони В.Г. Система форм речевого высказывания. — СПб., 1994.

3. Амфитеатров Я.К. Чтение о церковной словесности или гомилетика. — К., 1846.

4. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. — М., 1979.

5. Калашников Э.В. Лингвостилистические особенности формирования пропекии: — Автореф. дис. ...канд.филол.наук. — Иркутск, 1997.

6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. — Л., 1978.

7. Малинович Ю.М. Текст, его классы и их идентификация// Язык в эпоху знаковой культуры: Тезисы докл. и сообщ. междунар. науч. конф. — Иркутск, 1996.

8. Мечковская Н.Б. Язык и религия. — М., 1998.

9. Потебня А.А. Мысль и язык. — Харьков, 1913.

10. Энциклопедический словарь. — Т. XXV. — С.-Петербург, 1893.